

Beslut

efter kvalitetsgranskning av lärares arbete för
att tidigt motverka könsbundna utbildnings-
och yrkesval vid Nyhamre skola i Bollnäs
kommun

Inledning

Skolinspektionen har med stöd i 26 kap. 19-20 § skollagen (2010:800) genomfört en tematisk kvalitetsgranskning på Nyhamre skola avseende verksamhetens kvalitet vad gäller lärares arbete för att tidigt motverka könsbundna utbildnings- och yrkesval. Syftet med denna kvalitetsgranskning är att undersöka hur skolor genom undervisning och studie- och yrkesvägledning arbetar i årskurs 4-6 för att vidga elevernas perspektiv på framtida utbildnings- och yrkesval utifrån ett jämställdhetsperspektiv. I granskningen bedöms följande frågeställning:

- I vilken utsträckning arbetar lärare i undervisningen med att motverka begränsande könsstereotypa föreställningar om ämnen, intressen och framtida utbildnings- och yrkesval?

Läsanvisning

Bedömningen görs i förhållande till de kvalitetskriterier Skolinspektionen satt upp i granskningen inom det granskade området vilket beskrivs i bilaga 2. I denna bilaga finns också beskrivet hur granskningen har genomförts. Granskningens författningsstöd återfinns i bilaga 3. På det granskade området bedöms om skolan/verksamheten uppfyller framtagna kvalitetskriterier i hög utsträckning, i flera delar men utvecklingsområden finns eller i låg utsträckning. Om en skola bedöms uppfylla kvalitetskriterierna i låg utsträckning eller i flera delar anger Skolinspektionen att utvecklingsarbeten behöver inledas och visar på vilka punkter. En skriftlig redovisning av åtgärder begärs också av skolan. Om en skola/verksamhet bedöms uppfylla kriterierna i hög utsträckning begär inte Skolinspektionen motsvarande redovisning men kan lämna framåtsyftande kommentarer.

Beslut:

Skolinspektionen bedömer att framtagna kvalitetskriterier uppfylls vid Nyhamre skola i följande utsträckning:

Lärare arbetar i flera delar med att i undervisningen motverka begränsande könsstereotypa föreställningar om ämnen, intressen och framtida utbildnings- och yrkesval, men utvecklingsområden finns.

Ett utvecklingsarbete behöver inledas inom följande delar:

- Lärarna behöver utveckla det normmedvetna förhållningssättet i undervisningen med fokus på kön.

- Lärarna behöver tidigare integrera studie- och yrkesvägledning i undervisningen samt vidga elevernas perspektiv på framtida utbildnings- och yrkesval utifrån ett jämställdhetsperspektiv.

Uppföljning

Huvudmannen ska senast den 2023-12-19 redovisa till Skolinspektionen vilka förbättringsåtgärder som vidtagits utifrån det identifierade utvecklingsområdet och resultat av dessa åtgärder. Som stöd för redovisningen bör bifogad mall (bilaga 4) användas.

Redogörelsen skickas via e-post, till skolinspektionen.lund@skolinspektionen.se. Hänvisa till Skolinspektionens diarienummer för granskningen (dnr 2022:8801) i de handlingar som sänds in.

Skolinspektionens bedömning

Nedan redovisas Skolinspektionens bedömning inom området.

Lärares arbete för att motverka könsstereotypa föreställningar

Inom detta område granskas hur lärare arbetar för att skapa en jämställd undervisning, hur lärare arbetar för att undervisa om jämställdhet och hur lärare arbetar med studie- och yrkesvägledning i undervisningen.

Skolinspektionen bedömer följande: Lärarna arbetar i flera delar med att i undervisningen motverka begränsande könsstereotypa föreställningar om ämnen, intressen och framtida utbildnings- och yrkesval, men utvecklingsområden finns.

Skolinspektionens sammanfattande motivering till bedömningen är följande: Granskningen visar att lärarna i begränsad omfattning utformar undervisningen utifrån ett normmedvetet förhållningssätt kring kön även om de i viss mån arbetar för att undervisningen inte ska reproducera könsstereotypa föreställningar. Granskningen visar vidare att lärarna kontinuerligt undervisar om jämställdhet i flera ämnen. Emellertid lyfter lärarna endast i vissa avseenden studie- och yrkesvägledning i undervisningen och använder i begränsad omfattning studie- och yrkesvägledares kompetens för en uppdaterad studie- och yrkesvägledning ur ett jämställdhetsperspektiv. Vidare synliggörs endast till viss del hur kön kan påverka framtida utbildnings- och yrkesval.

Lärares arbete för att skapa en jämställd undervisning

Granskningen visar att lärarna i begränsad omfattning utformar undervisningen utifrån ett normmedvetet förhållningssätt kring kön. Lärarna uppger att de kontinuerligt diskuterar normer men då främst utifrån kulturella aspekter och inte särskilt utifrån kön. Vidare beskriver lärarna att de inte ser några könsmonster på skolan. Lärarna uppger att de har analyserat kunskapsresultat och inte sett några könsmonster utifrån detta, men att de inte på annat sätt har arbetat med att ta reda på vilka könsmonster som finns på skolan. Både lärare och rektorn uppger i intervjuer att lärarna arbetar med ett individinriktat förhållningssätt i undervisningen där lärarna berättar att de ser barnen som individer och inte utifrån deras könstillhörighet. Emellertid har lärarna och rektorn inte tagit reda på vilka könsmonster som finns på skolan och rektorn uppger att hen inte lett ett gemensamt arbete kring jämställdhet.

Granskningen visar att lärarna i vissa delar medvetet utformar undervisningen så att den inte reproducerar könsstereotypa föreställningar. Av intervju med lärare framgår att lärarna har strategier för fördelning av taltid, till exempel genom att använda pinnar med namn, och utvärderar hur olika metoder fungerar i olika grupper samt för diskussioner i kollegiet kring talängslan och om det finns samband mellan detta och kön. Även enstaka exempel där lärare medvetet utformat klassrumsplacering och gruppindelningar för att bryta begränsande könsmonster framkommer. De flesta lärarna uppger emellertid att enbart individuella faktorer, och inte strävan att motverka könsmonster, påverkar undervisningens utformning. Av intervjuer med rektorn och lärarna framgår att lärarna uppmärksammar och medvetet diskuterar med eleverna i de fall undervisningsmaterialet innehåller könsstereotypa föreställningar. Vidare framgår att lärare vid ämnesträffar går igenom undervisningsmaterial och dess lämplighet, dock inte specifikt utifrån ett genusperspektiv.

Lärarna arbetar i flera avseenden med tilltal och bemötande för att skapa ett klassrumsklimat där kön inte definierar elevers intressen eller ambitioner. Av intervju med lärare framgår att lärarna uppmärksammar och bemöter könsstereotypa föreställningar när det kommer upp, till exempel avseende föreställningar kring fördelning av hemarbete mellan kvinnor och män. Lärarna berättar vidare att de tilltalar eleverna med namn och undviker generaliseringar utifrån kön. I lärarintervjun framkommer vidare att lärarna vid kollegiala granskningar inte har sett något i undervisningen som är kopplat till könsmonster, till exempel hur lärares bemötande eller förväntningar på pojkar respektive flickor påverkar undervisningen. Lärarna har emellertid haft fokus på andra aspekter och inte särskilt fokuserat på kön vid dessa tillfällen.

Lärares undervisning om jämställdhet

Granskningen visar att lärarna kontinuerligt undervisar om jämställdhet i flera ämnen. Både lärare och elever uppger att lärare tar upp jämställdhetsrelaterade frågor i undervisningen, bland annat i samhällsorienterande ämnen, naturorienterande ämnen, i ämnena engelska, svenska och bild samt inom kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer. Exempelvis har lärare i undervisningen behandlat jämställdhet utifrån historiska perspektiv och arbetsmarknadens förutsättningar för kvinnor respektive män. Vidare har lärare informerat om och diskuterat begreppet jämställdhet och även integrerat begreppet i skolans värdegrundarbete genom att bland annat visa film om löneskillnader. Det framgår också av inskickad dokumentation att lärarna fört diskussioner med elever om jämställdhet utifrån ett särskilt diskussionsunderlag. Utöver detta fångar lärare löpande upp diskussioner kring normer och jämställdhet, exempelvis när könsstereotypa uttryck framförs av elever i samband med ämnet hem- och konsumentkunskap. Ett annat exempel är i ämnet engelska där läraren pratar om hur man talar till kvinnor och män på det engelska språket och vilka skillnader i förväntningar som kan finnas i samband med det. Lärarna ger också exempel på hur normbrytande beteenden diskuteras och uppmuntras, till exempel avseende artister som är icke-binära. Det framgår vidare av granskningen att lärarna arbetar för att stärka elevernas upplevelser av den egna förmågan genom att uppmuntra ansträngningar som går emot könsstereotypa föreställningar om ämnen och intressen. Lärare ger bland annat exempel på hur de i samband med ämnet sexualitet, samtycke och relationer utmanat könsstereotypa beteenden och uttryck kopplade till idrott när de diskuterade uttryck som "springa som en tjej" och "kärringkast".

Lärares arbete med studie- och yrkesvägledning i undervisningen

Granskningen visar att lärarna i vissa avseenden integrerar studie- och yrkesvägledning i undervisningen. Lärarna ger vissa exempel där de kopplar olika ämnen till yrken och tankar om framtiden, som i ämnet engelska där eleverna får skriva om sina framtids tankar på engelska. Ett annat exempel är att de i årskurs 6 gör ett test med eleverna som handlar om vilka egenskaper, intressen och vilken typ av arbete som eleven är intresserad av i syfte att få eleven att tänka medvetet kring yrkesval. Emellertid uppger lärarna att de främst i årskurs 6 pratar om yrken i undervisningen och att det inte i lika hög utsträckning sker i årskurs 4 och 5. Vidare framgår av intervjuer med rektorn och lärarna att skolan, efter pandemin, inte har kunnat genomföra studiebesök på arbetsplatser.

Lärarna använder i begränsad omfattning studie- och yrkesvägledares kompetens för att hålla studie- och yrkesvägledningen uppdaterad och vidga elevernas perspektiv. Det framgår av intervjuer med rektorn och studie- och yrkesvägledare att lärarna i begränsad omfattning tagit stöd av studie- och yrkesvägledare. Rektorn uppger att skolan nyligen infört att den hos huvudmannen centralt placerade studie- och yrkesvägledaren kommer till årskurs 6 en gång per termin för att prata

med eleverna inför årskurs 7. Lärarna berättar att de inför denna lektion förberett eleverna genom att de bland annat får skriva om yrken och vad en studie- och yrkesvägledare gör. Emellertid uppger studie- och yrkesvägledaren att deras utrymme att ge lärarna stöd kring dessa frågor har varit begränsat och att de bland annat inte har hunnit träffa arbetslagen.

Det framgår vidare av granskningen att lärarna inom ramen för studie- och yrkesvägledningen sällan berör hur kön kan påverka framtida utbildnings- och yrkesval eller utmanar begränsande könsstereotypa föreställningar. Av intervju med lärare framgår att lärarna talar om yrken utifrån perspektivet att alla kan göra allt. Lärarna säger att de normaliserar att yrken kan utövas av båda könen utan att påtala att ett yrke kan uppfattas som könstypiskt, i syfte att normalisera hur det borde vara. Emellertid problematiserar inte lärarna skillnader på arbetsmarknaden utifrån ett genusperspektiv. Det framgår enstaka exempel där lärare har utmanat elevernas föreställningar kring vem som kan arbeta med olika yrken, till exempel genom att fråga vem som kan bli polis och sedan visa upp bilder på kvinnor, män, yngre och äldre och utifrån detta fört en diskussion med eleverna. Det sker dock inte något systematiskt arbete bland lärarna med att utmana könsnormer kopplade till framtida studie- och yrkesval. Rektorn uppger att de planerar att inför kommande termin arbeta med material från studie- och yrkesvägledaren som bland annat innehåller underlag för att vidga elevernas medvetenhet kring yrken och studier, men detta är inget arbete som pågår för närvarande.

Identifierade utvecklingsområden

I syfte att ytterligare höja verksamhetens kvalitet inom området bedömer Skolinspektionen att ett utvecklingsarbete behöver inledas inom följande:

- Lärarna behöver utveckla det normmedvetna förhållningssättet i undervisningen med fokus på kön.

Granskningen visar att lärarna har ett normmedvetet förhållningssätt utifrån kulturella aspekter men i begränsad utsträckning utifrån en könsaspekt. Lärarna arbetar huvudsakligen utifrån ett individinriktat förhållningssätt och det saknas diskussion bland lärarna för att identifiera och medvetandegöra eventuella könsnormer och hur de tar sig uttryck i undervisningen.

Av läroplanens inledande del, Skolans värdegrund och uppdrag, framgår bland annat att skolan aktivt och medvetet ska främja elevernas lika rättigheter och möjligheter, oberoende av könstillhörighet. Skolan har också ett ansvar för att synliggöra och motverka könsmonster som begränsar elevernas lärande, val och utveckling. Hur skolan organiserar utbildningen, hur eleverna blir bemötta samt vilka krav och förväntningar som ställs på dem bidrar till att forma deras föreställningar om vad

som är kvinnligt och manligt. Skolan ska därför organisera utbildningen så att eleverna möts och arbetar tillsammans samt prövar och utvecklar sin förmåga och sina intressen med samma möjligheter och på lika villkor oberoende av könstillhörighet.¹

I läroplanens avsnitt om normer och värden anges vidare att alla som arbetar i skolan i sin verksamhet ska bidra till att skolan präglas av jämställdhet och att elever interagerar med varandra oberoende av könstillhörighet. Det framgår också att alla som arbetar i skolan ska utgå från ett demokratiskt och normmedvetet förhållningssätt i det vardagliga arbetet. Lärare ska specifikt synliggöra och diskutera med elever hur olika föreställningar om vad som är kvinnligt och manligt kan påverka människors möjligheter samt hur könsmönster kan begränsa egna livsval och livsvillkor. Läraren ska också planera och genomföra undervisningen så att elever möts och arbetar tillsammans oberoende av könstillhörighet.²

Skolinspektionen rekommenderar därför att lärarna gemensamt analyserar och diskuterar undervisningen utifrån ett könsperspektiv för att kritiskt kunna granska underliggande normer. Om ett individinriktat förhållningssätt i för hög utsträckning dominerar finns en risk att underliggande könsmönster som finns i skolan missas. Att arbeta normmedvetet innebär att lärarna i högre utsträckning behöver reflektera över vilka normer de själva förmedlar och vilka skilda förväntningar de eventuellt har på elever utifrån kön. Lärarna behöver också skapa sig en gemensam bild av vilka normer kring kön som uttrycks på skolan och i de olika elevgrupperna. Utifrån detta kan lärarna sedan utforma sin undervisning på ett sådant sätt att den motverkar eventuella begränsande könsnormer. Avgörande för ett gott arbete är att lärarna inte bara uppmärksammar könsmönster i undervisningen, utan också tar reda på vad sådana mönster beror på och försöker utmana de bakomliggande föreställningarna och normerna.

Skolinspektionen bedömer att ett utvecklingsarbete även behöver inledas inom följande:

- Lärarna behöver tidigare integrera studie- och yrkesvägledning i undervisningen samt vidga elevernas perspektiv på framtida utbildnings- och yrkesval utifrån ett jämställdhetsperspektiv.

Granskningen visar att lärarna i vissa avseenden arbetar med studie- och yrkesvägledning i undervisningen men att det främst sker i årskurs 6 och att det inte på ett tydligt sätt berör hur kön kan påverka elevernas framtida utbildnings- och yrkesval. Lärarna i årskurs 6 knyter an till det arbete som studie- och yrkesvägledaren gör i denna årskurs, men i övrigt använder lärarna i begränsad omfattning studie- och yrkesvägledarens kompetens.

¹ Lgr 22, 1. Skolans värdegrund och uppdrag.

² Lgr 22, avsnitt 2.1, Normer och värden.

Enligt 2 kap. 29 § skollagen ska elever i alla skolformer utom förskolan och förskoleklassen ha tillgång till personal med sådan kompetens att deras behov av vägledning inför val av framtida utbildnings- och yrkesverksamhet kan tillgodoses. I läroplanen anges också att alla som arbetar i skolan ska bidra till att elevens studie- och yrkesval inte begränsas av könstillhörighet eller av social eller kulturell bakgrund.³ Av Skolverkets allmänna råd framgår vidare att lärare i undervisningen bör utmana, problematisera och visa på alternativ till traditionella föreställningar om kön, kulturell och social bakgrund som annars kan begränsa elevernas framtida studie- och yrkesval.⁴

Skolinspektionen rekommenderar därför att lärarna, under ledning av rektorn, utvecklar arbetet med studie- och yrkesvägledning i undervisningen. Lärarna behöver se till att studie- och yrkesvägledningen sker kontinuerligt i samtliga årskurser 4 - 6. Inom ramen för studie- och yrkesvägledningen behöver lärarna både synliggöra hur kön kan påverka framtida utbildnings- och yrkesval och utmana de könsstereotypa föreställningar och normer som hänger samman med sådana val. På så sätt kan lärarna också vidga elevernas perspektiv på framtida utbildnings- och yrkesval utifrån ett jämställdhetsperspektiv. En förutsättning för att studie- och yrkesvägledningen ska vara relevant och uppdaterad är att lärarna ges möjlighet att skaffa sig aktuell kunskap om vilka faktorer som påverkar elevers val, vilka föreställningar elever har kring framtida studier och yrken samt hur de faktorerna samverkar. Detta kan exempelvis ske genom att lärare får stöd av studie- och yrkesvägledare i arbetet.

På Skolinspektionens vägnar

2023-06-19

X Anna Johansson**X** Christoffer Martinelle

Beslutsfattare

Signerat av: Anna Johansson

Föredragande

Signerat av: Christoffer Martinelle

I handläggningen av ärendet har även utredare Maria Lundström deltagit.

³ Lgr 22, avsnitt 2.6, *Skolan och omvärlden*.

⁴ SKOLF 2013:180. Skolverkets allmänna råd med kommentarer om arbete med studie- och yrkesvägledning.

Bilaga 1: Bakgrundsuppgifter

Besöket på Nyhamre skola genomfördes av utredarna Christoffer Martinelle och Maria Lundström den 26 april 2023.

Bollnäs kommun är huvudman för Nyhamre skola som är en F-6 skola med cirka 330 elever. Nyhamre skola leds av en rektor och en biträdande rektor. På den centrala elevhälsan finns vid granskningens genomförande tre studie- och yrkesvägledare, varav en tjänst är vakant, som utgår från andra skolenheter i kommunen.

Bilaga 2: Underlag för bedömning tematisk kvalitetsgranskning

Vid granskningsbesöket inhämtas information om såväl styrkor som utvecklingsområden inom verksamheten. Värderingarna i detta beslut grundar sig på:

- Två lektionsobservationer.
- Två gruppintervjuer med elever.
- En gruppintervju med lärare.
- En intervju med två av huvudmannens studie- och yrkesvägledare.
- En intervju med rektorn.
- Dokumentstudier, dels de dokument som begärts in från huvudmannen och skolan samt den officiella statistik som finns att tillgå om den aktuella skolan.

Innan beslut har fattats har huvudmannen fått ta del av Skolinspektionens protokoll från besöket för faktakontroll.

Bedömningsområden

Som underlag för bedömningarna har Skolinspektionens utredare använt sig av framtagna kvalitetskriterier, vilka är utformade i enlighet med forskning och beprövad erfarenhet.

Följande kriterier granskas:

- Undervisningens form - hur lärarna utformar och genomför undervisningen utifrån ett jämställt förhållningssätt.
- Undervisningens innehåll – hur lärarna undervisar om jämställdhet.
- Lärares arbete med studie- och yrkesvägledning i undervisningen.

Mer information om kvalitetsgranskningen finns på Skolinspektionens hemsida:

[Lärares arbete för att tidigt motverka könsbundna utbildnings- och yrkesval \(skolinspektionen.se\)](https://skolinspektionen.se)

Bilaga 3: Författningsstöd

Av 1 kap. 5 § skollagen framgår att utbildningen ska utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och de mänskliga rättigheterna som människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet samt solidaritet mellan människor.

I den inledande delen av läroplanen för grundskolan (Lgr 22, 1 Skolans värdegrund och uppdrag) framgår bland annat följande. Skolan ska aktivt och medvetet främja elevernas lika rättigheter och möjligheter, oberoende av könstillhörighet. Skolan har också ett ansvar för att synliggöra och motverka könsmonster som begränsar elevernas lärande, val och utveckling. Hur skolan organiserar utbildningen, hur eleverna blir bemötta samt vilka krav och förväntningar som ställs på dem bidrar till att forma deras föreställningar om vad som är kvinnligt och manligt. Skolan ska därför organisera utbildningen så att eleverna möts och arbetar tillsammans samt prövar och utvecklar sin förmåga och sina intressen med samma möjligheter och på lika villkor oberoende av könstillhörighet. Det framgår också att skolan aktivt ska verka för jämställdhet. Skolan ska därmed gestalta och förmedla lika rättigheter, möjligheter och skyldigheter för flickor och pojkar, kvinnor och män. I enlighet med grundläggande värden ska skolan också främja interaktion mellan eleverna oberoende av könstillhörighet. Genom utbildningen ska eleverna utveckla en förståelse av hur olika föreställningar om vad som är kvinnligt och manligt kan påverka människors möjligheter. Skolan ska därigenom bidra till att eleverna utvecklar sin förmåga att kritiskt granska könsmonster och hur de kan begränsa människors livsval och livsvillkor.

I grundskolans läroplan (Lgr 22, 2.1 Normer och värden) anges att alla som arbetar i skolan i sin verksamhet ska bidra till att skolan präglas av jämställdhet och att elever interagerar med varandra oberoende av könstillhörighet. Det framgår också att alla som arbetar i skolan ska utgå från ett demokratiskt och normmedvetet förhållningssätt i det vardagliga arbetet. Vidare ska lärare specifikt synliggöra och diskutera med elever hur olika föreställningar om vad som är kvinnligt och manligt kan påverka människors möjligheter samt hur könsmonster kan begränsa egna livsval och livsvillkor. Läraren ska också planera och genomföra undervisningen så att elever möts och arbetar tillsammans oberoende av könstillhörighet.

Enligt grundskolans läroplan (Lgr 22, 2.3 Elevers ansvar och inflytande) ska läraren verka för att elever oberoende av könstillhörighet får ett lika stort inflytande över och utrymme i undervisningen. Vidare framgår av grundskolans läroplan (Lgr 22, 2.6, Skolan och omvärlden) att alla som arbetar i skolan ska bidra till att elevens studie- och yrkesval inte begränsas av könstillhörighet eller av social eller kulturell bakgrund.

Enligt 2 kap. 29 § skollagen ska elever i alla skolformer utom förskolan och förskoleklassen ha tillgång till personal med sådan kompetens att deras behov av vägledning inför val av framtida utbildnings- och yrkesverksamhet kan tillgodoses. Av förarbetena till skollagen (Prop. 2009/10:165 s. 278-279) framgår att den studie- och yrkesvägledningskompetensen inte nödvändigtvis behöver finnas inom den egna skolenheten. Många fristående skolor köper t.ex. in vägledningstjänster. Ett krav på att studie- och yrkesvägledningskompetens ska finnas innebär dock en tydlig markering av huvudmannens ansvar för att eleverna får tillgång till studie- och yrkesvägledning, samtidigt som organisationen även fortsättningsvis är en lokal fråga. I läroplanerna finns både riktlinjer för alla som arbetar i skolan och särskilda riktlinjer för studie- och yrkesvägledare eller den personal som fullgör motsvarande uppgifter. Enligt förarbetena speglar detta att både lärare, skolledare och särskilt utbildade studie- och yrkesvägledningsfunktionärer har ett gemensamt ansvar, men delvis olika roller, när det gäller information och vägledning till eleverna om framtida studier och arbetsliv.

I grundskolan läroplan (Lgr 22, 2.6 Skolan och omvärlden) anges att studie- och yrkesvägledaren, eller den som fullgör motsvarande uppgifter, ska informera och vägleda eleverna inför den fortsatta utbildningen och yrkesinriktningen och särskilt uppmärksamma möjligheterna för elever med funktionsnedsättning och vara stöd till den övriga personalens studie- och yrkesorienterande insatser.